تاتارچه قرآن تفسیری

محمد کامل المطیعی تحفةاللین اثری.

۲ نچی کیسه‌ک

ناشری: عبدالله کیلدیشف.

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ
عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا الآيه

سورة بنی اسرائیل.

هر حقوقی صاحبینه راجعدر.

قزانده «معارف» مطبعه‌سی.

КАЗАНЬ,
Электро-типографія „МААРИФЪ"
1914 г.

سورة البقره

بو سوره مدینهٔ منوره‌ده پیغمبرمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گه الله تعالی طرفندن جیبارلمشدر. بقره دیمك عربچه، صییر دیمکدر. بو سوره‌ده بنی اسرائیل صییری قصه‌سیده بولدیغندن بقره سوره‌سی دیب اسم بیرلمشدر. بارچه‌سی ۲۸۷ آیت‌در.

بسم الله الرحمن الرحیم

(الٓمٓ) بو سوزده اوچ حرف هجا بار: برنچیسی ا ــ ایکنچیسی ل ــ اوچینچیسی م ــ حرفلیدر. بو حرفلر فقط اسملری ایله اوقولوب آلارغه معنی ویرمك بولماس، چونکه الفبا حرفلرینك معنالری یوقدر. آلاردن تیك سوز گنه جیولوب یاصالا. بو الف، لام، میم‌دن الله تعالی نرسه مراد ایتکاننی هیچ کمسه بلمه‌مشدر. البته بونده بر یاشرن سر بولورغه کیره‌ك، چونکه کلام الله‌نك هر سوزنده بر سر ومعنی بار، فقط بولارنك بعضیسون اصلا عقل ایله بیروب بولمیدر. مینمده مسلکم قرآن‌نی عقل برله تفسیر توگلدر.

(ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ) برده شك‌سز وشبهه‌سز ایشته کتاب مونه بو کتابدر. یعنی قرآن مقدس‌در. (هُدًى لِلْمُتَّقِينَ) تقوی بولغوچی آدملر اوچون توغری یولغه کوندرو بو کتاب ایله‌در.

سورهٔ فاتحه‌ده بر مرتبه اهدنا الصراط المستقیم دیلمش ایدی. ایندی ینه جناب الله بو سوره باشندوق توغری یولغه کونلمك قرآن ایله بولور ایدکن اوشبو سوزی ایله بلدرمشدر، فقط مع التأسف بزنك تاتار تورکلاری توفیق وهدایتنی طوب توغری قرآن‌دن ازله‌می، ازله‌ر ایدی بلکه قرآننی توبله آگلی آلمی، صوقرلق ایله ئلله نیندی ایشانلمردن

ازلرگه توتونا. بولارنك برسی ایشان آطالوب وبرسی مرید آطالوب شونك ایله توغری یولغه کونلو بولا - هدایت تابولا دیب یورولاری قرآن معنالرن دستور العمل اینمگانلکدن باشقه بر شی توگلدر. اللّٰهغه وآنك پیغمبرینه اینانساك قرآن اوگرەن، قرآن بل. مونه توغری یول شول قرآن مقدس یولیدر. ایشانلق مریدلك قرآنده هیچده یوقدور. اول ایندی فی زماننا هذا چیقمش بر بدعت سیئەدر. (اَلَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَیُقِیمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ یُنْفِقُونَ) تقوی آدملر شونلردرکه: آلار غیبده بولغان نرسەلرگه اشانالر (یعنی ئولگاندین صوك قوبماق، جنت وجهنم کبیلرنك بولاچاغینه ایمانلری بولا). نمازلرن بیر ینه یتکروب توغری اشلیلر. اوزلرینه بیرلمش ودولتلرندن آزمی کوبمی بولسەده باشقەلارنیده نفقەلندرەلر.

جناب الله بو آیة کریمەده تقوی آدملرنك صفاتلرن ایتوب کورسەته، یعنی آلار صاران بولمی، هرتورلی وجوه الخیراتکه ماللرن قزغانمی‌لردی. وجوه الخیراتنك ایك کیرا کلیسی؛ بای ایشانلرغه ودین صاتوب معیشت ایتوچی صوری قورتلرغه زکات توطدرو دیگان سوز توگلدر. آلارغه زکات آلوده، بیروده هرایکسی مطلقا حرامدر. بلکه اوقو، اوقتو، مکتب ومدرسه یوللریدر. بونده اصلا شبهەده یوقدر. مونه شوندای اورنلرغه نفقه بیروچیلر وهمت ایدوچیلر البته تقوی آدملردر. (وَالَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَیْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ یُوقِنُونَ) ودخی شولار یا محمد ایندرلگان کتابقه (قرآنگه) وسیندن الگاری ایندرلگان کتابلرنك همەسینه ایناناالار. وآخرت کونینك حقلغنده برده شکسز بلەلر. (اُولٰئِكَ عَلٰی هُدًی مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) ایشته مونه‌بو آدملر ربلری طرفندن توغری یولغه کوندرلمش آدملردر. وآخرت کوننده شلته وعذابدن قوتلغوچیلرده شولاردر. (اِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا

سوآء علیهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا یؤمنون) مکه کافرلری: ابو جهل، ابولهب کبی کیری بتکان عناد ایتوچی کافرلرنی کیره‌ك قورقت وکیره‌ك قورقتما باری‌بر ایناناسلر. (ختم الله علی قلوبهم وعلی سمعهم وعلی ابصارهم غشاوة ولهم عذاب عظیم) کفرلکلری سببلی: جناب الله آلارنڭ کوڭللرینه قارالق مهری باصقان ـ حقلقنی آڭلامازلر، قولاقلرینه وکوزلرینه پرده باصقان ـ حقلقنی ایشتماز وکورماز اولمشلردر. ایندی آلارغه الوغ عذاب بولور.

بو مذکور ایکی آیت ایله جناب الله کافرلرنڭ صفتنده بزلرگه بیلدروب قویدی. ایمانلی بنده‌لر بویله بولماسقه کیره‌ك. آلار الله‌نڭ عذاب ایله وعیدندن قورقوچی، حقلقنی آڭلاوچی، ایشتوچی وکوروچی بولورغه کیره‌ك. باشقه قالمق کله‌پوشن کیوب آیاقغه صاورلی چیتك که‌وش کیو بله‌نگنه اشلر تمام بولوب بتمیدر جماعت. هر اشده قرآن ایتکانچه بولورغه کیره‌ك. اللهم ارنا الحق حقا. (ومن الناس من یقول امنا بالله وبالیوم الاخر وما هم بمؤمنین) بعض آدملر بار: الله‌غه وآخرت کونینه ایناندق دیب ئه‌یته‌لر، حالبوکه توپده اوزلری مؤمن توگللردر.

جناب الله بو آیتلر ایله طشندن مسلمان اماچن چننده‌اچندن کافر ومنافق بولوب یورگان کشیلر صفتن بیك آچق ایتوب بلدردی. آڭلارغه کیره‌ك: شوندی آدملر چالما چاپان آستنده‌ده طابلولری بیك ممکندر. (یخادعون الله والذین امنوا وما یخدعون الا انفسهم وما یشعرون) منافقلر بو سوزلری ایله الله‌نی ومؤمنلرنی آلدامق بولالر، یوق آلدی آلماسلر مگر آڭسزلقلرندن اوز اوزلرندگنه آلدارلر (فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا ولهم عذاب الیم بما کانوا یکذبون) کوڭللرنده خسته‌لق یعنی شك ونفاق بولدیغندن الله‌ده آلارغه شول کوڭل ضعیفلگن

آرتدرا بیره و آلارغه شول یالغان سوزلری سببلی رنجتکوچی قاطی عذاب برله عذاب قیلادر. (وَاِذا قیلَ لهم لا تفسِدوا فی الارضِ قالوا انّما نحن مصلِحون) آلارغه جیرده بوزقلق چیقاروب یورماگز دیب ایتولسه جوابلرنده: بز بوزقلق اشله‌میمز فقط بز اصلاح قیلوچیلرمز یعنی توزه‌توچیلرمز دیب ایتکان بولالر (الا انهم هم المفسدون ولکن لا یشعرون) آگاه بولوگز! آلار اصلا توزه‌توچیلر توگل‌لردر بلکه حقیقتا آلار بوزوچیلردر، لکن آلار اوزلری آڭلامیلر — سیزمیلر.

بوندی آدملرده: میوغن قروب، صاچن قروب بتروب، باشن تاقرایطوب، چالما وچاپان ایله یوروچیلر آراسنده بیك آز توگلدر. خصوصاً فی زماننا هذا بو اشلر بیك کوب سیزله باشلادی. حه‌زر اوشبو ۲۰ نچی عصرده بیك کوب مکتب، مدرسه، جمعیت خیریه ومجلس شوری‌لرمزنی کیملر یاپدردی؟ البتته حکومتمز توگل بلکه شول مرائی صوفی اسمنده یوروچی منافقلرمزدر. بو هر کمگه معلومدر. اللهغه صغندق (واذا قیل لهم امنوا کما امن الناس قالوا انؤمن کما امن السفهاء) آلارغه: الله طرفندن یبرلمش پیغمبر سوزینه، کشیلر نیچك ایناناا، سزده شولای اینانگز دیب ایتوله قالسه، جوابلرنده: بزده احمقلر اینانديغی کبی اینانیقمی دیورلر (الا انهم هم السفهاء ولکن لا یعلمون) آگاه بولوگز! آلار اوزلری احمقلردر، فقط بلمیلر — نادانلردر. (واذا لقوا الذین امنوا قالوا آمنّا واذا خلوا الی شیاطینهم قالوا انّا معکم انما نحن مستهزؤن) آلار: مؤمنلر یانینه کیلسه‌لر یاخود مؤمنلر ایله اوچراشسالر، بز مؤمن دیب ئه‌یته‌لر اما اوزلرینڭ آرغونلری وغایت اوصاللری یانینه کیلوب آولاقه

بولسه‌لر، بز سزنڭ ایله بر دینده، بز تیك مؤمن‌لرنی مصقللاب وآلداب‌قنه یوریمز دیلر (*).

البته منافق‌کشی‌کم چاناسینه اوطرسا شونڭ چرن جرلاب یوریدر. شوشی یللرداغنه کوردك بیت. غرومف اسملی بر پاپاس چالما چاپان کیوب ساچن آلدروب بزنڭ تاتار تورکلرن شول طشقی صفتی ایله قناعتلندردی. مګلر ایله رسمن توشرتوب وشونی قولدن قولغه یورتوب، هر دانه‌سن ایللی تیندن بیش صومغه قدر صاتدروب وهر غزیته شونی اعلان ایتوب، بیچاره تاتار تورکلری آنڭ میبق کیسوب، چالما چاپان کییوب یوروینه ایسی کیتوب وآڭا بیك کوب یاردمده بولندیلر. برکت ویرسون یاګی‌دن اوز حالینه قایتوب آرامزدن یوغالدی. یوخسه دخی بر ایکی یل یورسه معاذالله مریدلر جییوب ایشانده بولا ایدی. آڭلارغه کیرك: بوندی منافقلق غرومف کبیلرګه‌ګنه خاص‌توګل، زمانمزده دینلرن صاتوب معاش قازانوچیلر ودین اسمندن سویله‌ب آلداب یوروچیلر اوز آرامزده‌ده‌آز توګل کوربنه‌در. باطل همیشه باطل‌وبیهوده =لکن مشکل بو دور از صورت حق ظهور ایده، غایت توغری سوزدر. (اللّٰه یستهزئ بهم ویمدهم فی طغیانهم یعمهون) آندی منافقلرنی: جناب‌الله وفتیله استهزاء ایدوب خور قیلور، چیکدن طش اوصاللقلرنده حیران قالدروب بر آز وقت آلارغه فرصت بیرور (اُولئكَ الّذینَ اشتروا الضّلالةَ بالهدی فما ربحت تجارتهم وما كانوا مهتدین) آلار آزغونلقنی اوزلرینڭ هدایت ـ توفیقلرن بیروب، آلماشدروب صاتوب آلدیلر، بس آلار بو سودالرندن اصلا فائده کورمسلر وتوغری یولغه‌ده کونلمش بولا آلماسلر (مثلهم كمثل الّذی استوقد نارا فلمّا اضاءت ما حوله ذهب اللّٰه بنورهم وتركهم فی ظلمات لایبصرون) اول منافقلرنڭ مثالی شولـدر: بروو اوط

(*) بو آیت انسانلر آراسنده‌ده شیطانلر بولدیغینه ایکنچی دلیلدر، بر دلیل فاتحه سوره‌سینڭ تفسیرنده ذکر اولنمش ایدی.

یاندرغاچ تیره یاغی یافتروب تمام یافتروب جیتکاندەگنه جناب‌الله آنك اوطن سوندروب جیبارسه هیچ بر نرسه کورمسلك قارانغی‌ده قالا. منافقلر حالیده تمام شولای‌در یعنی تل ایله گنه ایمان یاقتیسن کورساتکان بولسه‌ده چنلاب ایمانوی بولماغاچ تل ایمانینك یاقتیسی قالمایاچق دیه‌کدر.

(صم بکم عمی فهم لا یرجعون) آلار: چوقرافلر — تیوشلی وحق سوزگه قولاق آصمیلر همده تلسزلر — خیرلی اشلرنی سویلی بلمیلر وهمده صوقرلر — توغری یولنی‌ده کوره بلمیلر، شول سببدن آلار اوزلرینك آزغون توزغونلقلرندن قایتاده آلماسلر. (اوکصیب من السماء فیه ظلمات ورعد وبرق یجعلون اصابعهم فی اذانهم من الصواعق حذر الموت والله محیط بالکافرین) منافقلرگه دخیده مثال شولدر: آلار کوك کوکره‌ب یاشن یەشنەب قارانغی کیچده قارا بولوطدن قویلب یاڭغر یاوغاندا شول یاڭغر اچنده قالغان کشیلر کبیدر، آندی کشیلر، یاشن صوغوب اولودن قورقغانلقلرندن یاشن آتقانده بارمقلرن قولاقلرینه قویالر. جناب‌الله اوزینك قدرتی وعلمی بلەن هر بر کافرلرنی اوراب وچولغاب آلمشدر. (یکاد البرق یخطف ابصارهم کلما اضاء لهم مشوا فیه واذا اظلم علیهم قاموا ولو شاء الله لذهب بسمعهم وابصارهم ان الله علی کل شیء قدیر) یاشن آلارنك کوزلرن چقارورغه یاقین بولوب قالا، یوقاریده ذکر ایدلگان مثالدەغیچه قارانغوده یاڭغر آستنده قالغان کشیلرگه یاشن اوزینك یافطیسی برله یافتروب کیتسه شول یاقتیلقدن فائده‌لنوب آلار بر آز بارالر، طاغن قارانغولانسه بارا آلمی طوقتاب قالالر. جناب‌الله تلەسه‌ایدی. آلارنك قولاقلرن وکوزلرن بالکلیه بترور ایدی. جناب‌الله هر نرسه‌گه قادر یعنی کوچی یتکوچیدر

منافقلر تمام شول کشیلر کبی قرآن معنی‌لرن طڭلاماس وایشتماس اوچون بارمقلرن قولاقلرینه طغوب قویغان کشیلر کبی قرآن‌نك معنی‌سن

ایشته‌ازلر. آلار نفس قارانغولغنی قالغانلر؛ آلار نفس‌لرینه موافق نرسه‌لرنیگنه بر آز ایشتوب امانفسلرینه موافق بولماغان نرسه‌لرنی برده‌ایشتمه مشکه صالنوب اوزلرینك شول قارانغولقلرنی تورروب قالالر. مونه جناب الله اوشبو آیتلری ایله منافقلرنك صفتلرنده ومثاللرنده بنده‌لرینه تماملیه آڭلاتدی. سوره باشنی تقوی آدملرنك همده کافرلرنك صفتلرن آڭلاتقان ایدی. ایندی هر کم اوزی قای طرفقه کروب یورگانن، اوز حالن واوز معیشتن اوشبو آیتلرگه قاراب وچاغشدروب آڭلی آلسه کیرك (یا ایها النّاس اعبدوا ربکم الّذی خلقکم والّذین من قبلکم لعلّکم تتقون) ای آدملر! اوزڭزنی وسزدن الگاریلرنی یاراتقان ربڭزگه تابونڭز (عبادت قیلوغز) شونی سزصاقلانو چیلردن برلورسز (الّذی جعل لکم الارض فراشا والسّماء بناءً وانزل من السّماء ماءً فاخرج به من الثّمرات رزقا لکم فلا تجعلوا لله اندادا وانتم تعلمون) ربڭز سزنك اوچون جیر یوزن توشه‌ك کبی وکوکنیده توبه کبی قیلوب یاراطدی وشول کوك یوزندن یغمور صولری ایندردی؛ شونك ایله سزگه رزق ایچون بیك کوب چیکسز یمشلر چغاردی. اوزڭز وحیوانلرڭز شونی آشی هم ایچه، شولای بولغاچ ایندی سز الله گه عبادتگزده اصلا شریك توتماڭز، سز ربڭزنی بله‌سز وتانیسز بیت.

اللهغه شریك توطوچی: الله جیرنی، کوکنی، آینی، قویاشنی وغیر وغیرلرنی یاراتقان واجب الوجود اعتباری برله جیر یوزنده هیچ بر ملتده برگنه کشیده تابولماس، بونی باشنده عقلی بار آدم بله‌در، فقط اللهنك معبود بولماقی اعتباری برله‌شریك توطوچیلر هر بر ملتده بیك کوب تابلور، بعضیلر قویاشقه عضیلر آی‌غه وبعضیلر یولدزغه یا که‌بزاوغه، اوطقه، صنم وصورتکه‌همی فرعونلرگه وغیری نرسه‌لرگه‌تابونو طولوب یاتا. بزنك اهل اسلامی بوبلادن قورتلماغان، شونك اوچون پیغمبرمز ایتکان (تعس عبد الدینار وعبد الدرهم وعبد الخمیصه) یعنی هلاك بولدی: آلتونغه، کمشکه وچاپانغه تابنوچیلر دیمکدر. طوپ توغری آلتون کمش وچاپان اوزینه رکوع وسجده ایتکان کشی بولماسه‌ده نماز نیازلرنی وئله نیندی عبادتلرنی شول آقچه‌لر ایچون گنه اشله وچیلر برده‌ایتوب بترگیسز کوبدر. ریا شرکتلری

بیگره‌ك بزنك تورك تاتار آراسنده جه‌یلوب کیتکان. باخصوص ایشان دیگانلری، ملاسی، مؤذنلری وغیر مسکینلری شول دینار، درهم وچاپان ئله‌کتر و اعتباری برله عبادتلرن قووق کبی هواغه‌اوچروب یورمکلری کوز آلدمزده‌در. بونلرنك بو اشلرینه سبب بیلگلی معاشلری تأمین ایدلمگانلکدن‌در. ایشان‌نك ذاتاً هیچده لزومی یوقدر. اما ملا، مؤذن، خلفه ومعلملرگه تأمین معاش ایچون بر مقدار اجره‌لر ویرلوب بارولسه ایدی بوقدر سفسطه‌ریا کارلر وشرکت فی العبادتلر بزده‌ده قالماز ایدی. ان شاءالله بو یکرمنچی عصرمزده بونلره اجره‌لر ویرلورده بزده بو بلالردن قورتلورمز. الله ویرسون‌ده شولای بولسون‌ایدی. اعتبار ودقت ایدگز ای عقل ایه‌لری. (وَاِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) اگر سز بزنك قولمز محمدکه ایندرگان کتابمز حقنده شك وشبهه‌ده بولسه‌گز سزده شوکا اوخشاتوب بر سوره کیترگز، الله‌دن باشقه اوزگزنك شاهدلرگزنی چاقروب قرآن مثالنده سوره کیتورورگه طرشوب قاراگز – اگرده راست ایته‌تورغان بولسه‌گز (فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ) قرآن مثالنده سوره کیترونی حاضر اشلی آلماساگز البته مڭگو عمرگه‌ده اشلی آلمازسز، بس ایندی کافرلر ایچون حاضرله‌نگان اوتقه توشودن صاقلانگز، آنك اوطونی آدمیلر وتاشلر بولاچقدر.

قرآن معجزهٔ باهره‌در، آنك مثلن اوخشاتوب بر نرسه چیقارورغه امکانی یوقدر، آنك لفظلرن وسوزلرن آرتدرمق یاخود کیموتمه‌ك حتی بر حرفن یا کلشدروب تاراتمق‌ده ممکن‌توگل. بونی هر مؤمن ومسلمان کشی بلورگه تیوش. اوتکان جل قزان‌ده خریطونف مطبعه‌سنده خطا باصلغان قرآنلر طابلغانده، خریطونف قرآننی بوزغان وشول بوزغان قرآنن خلق آراسینه طاراتورغه کرشکان دیه بزنك تاتار تورکاری هر جیرده شاوشو ایتدیلر. عواملرگنه توگل بلکه قارت ملالر آراسنده‌ده بیك کوبلری اورس خاریطون قرآننی قصداً بوزارغه کرشکان بولور دیب سویلدیلر. بولرنك قرآن بوزوتعبیرلری البته بیك کیلوشسزسوز

بولدی، چونکه قرآن بوزو وبوزلونی قابل توگلدر، بونی آکلامایىچه سویلدیلر. ایلك فصیح عرب مسیلمة الکذّاب ده قصقه‌غنه انا اعطینا سوره‌سون بوزا آلماغان ایدی. قاین قالدی‌ایندی قزانلغی خاربطونفلر قرآننی بوزوب تارانسونلر ایمش. قرآن یاکلش اوقولور، یاکلش یازیلورویاکلش باصلور، بونك قباحتی اشل‌وچیلر ینه بولور اماقرآننی الی یوم‌القیامه قصداً بوزوب باصدرو وآنی نشر ایتدرو اصلا ممکن توگلدر، چونکه قای جهتدن یولسه‌ده قرآنده بربر خطا سیزوله قالسه: استراوقوده، استریازوده واستر باصوده بولسون‌شول کوینچه‌جیبارولمی حاضر آنی سیزوچیلر وبلوچیلر طرفندن توزه‌توله‌در. مونه شونك‌اوچون قرآن‌نك مقامی ودرجه‌سی بیك بیوکدر، آنك ایل اوینا وچیلر بولماس، آنی هرکم اوقور، هرکم یازار وهرکم باصار فقط هیچ بر قابوسی اول قرآننی بوزا آلماس، آمنابه وصدقنا (وبشّر الّذین امنوا وعملوا الصّلحت انّ لهم جنّاتٍ تجری من تحتها الانهار کلّما رزقوا منها من ثمرة رزقا قالوا هذا الّذی رزقنا من قبل واتوابه متشابها ولهم فیها ازواج مطهّرة وهم فیها خالدون) سویندرسین یامحمد ایمانلی وایزگوعمل قیلوچیلرنی: آلار اوچون یمشلی وآغاچلری آستندن یلغه‌لر آغا تورغان اوجماح باغچه‌لری بولور نیندیگنه وقت شول جنتده‌گی یمشدن رزقلانسه‌لر بو اوّلده رزقلانغان یمشمز کبگوك دیب ایتورلر. رزقلر برسی برسینه اوخشاغان حالده کیتروار‌لر همده آلارغه غایت پاکیزه خاتونلر بولور، آلار اوجماحده دائمی طورورلر (انّ الله لا یستحی ان یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها) الله، چرکی چبن هم آندن زورراق‌نرسه‌لرنی مثال‌ایتوب، اوخشاتوب کورساتودن اویالماز- طارتونماز (فامّا الّذین امنوا فیعلمون انه‌الحق من ربّهم) ایمانلی‌کشیلر: شول مثاللرنی ربلرندن ایکانن‌راست

دیب بلورلر (وَاَمَّا الَّذِینَ کَفَرُوا فَیَقُولُونَ مَا ذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلاً) اما ایمانسز کشیلر: اول مثاللردن اللهنی نرسه استهدی ایکان دیورلر.

قرآنده بیك کوب اورنلرده چبن، اورمهکوچ وقرمسقه کبی واق نرسهلر کورنگانده، کافرلر: موندی واقتویهك نرسهلرنی مثال ایتوب قرآنده سویلرگه الله نیچك اویالمی ایکان دیگانلر، بناءً علیه بو آیتلر شولرنك سوزلرن قایتارو اوچون آلارغه جواب اورننده کیلگان.

مینم اوشبو تفسیرمنی یازغان چاغمده بر کشی کیلوب واذا لقوا الذین آمنوا آیتینك تفسیرنده غرومف نی مثال توطوب یازغانمنی کورگاچ بو اش قرآننی واقلاندرو بولا دیگان ایدی، حالبوکه اوشبو آیتکه قاراغانده آندی مثاللرنی کیترو بیك اورنلی بولوب کورینهدر، مین اوز ملتمز اچنده بولغان تاریخی ومهم واقعهلرنی اوزمنك تفسیرمده اورنی ایله ذکر قیلا بارونی بیك تیوشلی وضرور تابام (یُضِلُّ بِهِ کَثِیرًا وَیَهْدِی بِهِ کَثِیرًا) شول مثاللرگه ایناناولری سببلی جناب الله کوب کشیلرنی حق بولدن آداشدرا وایناناولری سببلی کوب کشیلرنی حق یولغه کوندره (وَمَا یُضِلُّ بِهِ اِلَّا الْفَاسِقِینَ) جناب اللهغه اول مثاللرنی کورسهتوب هیچ کمنی حقبولدن آداشدرهی مگر اللهغه بوی صونماغان فاسق کشیلرنیگنه آداشدرا (الَّذِینَ یَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِیثَاقِهِ وَیَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ یُوصَلَ وَیُفْسِدُونَ فِی الْاَرْضِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ) اول فاسقلر: اللهنك اشانچلیایتوب باغلاغان عهدلرن صندرالر-واتالر، الله بیورغان صلهٔ رحم کبیلرنیده توتاشدرمیلر-کیسهلر، هم جیریوزنده بوزقلق قیلالر، اشته آلار حسرتده قالاچقلردر. (کَیْفَ تَکْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَکُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْیَاکُمْ ثُمَّ یُمِیتُکُمْ ثُمَّ یُحْیِیکُمْ ثُمَّ اِلَیْهِ تُرْجَعُونَ) اللهغه نیچك ایناتمیسز! حالبوکه سز اوّلده اولك جانسز بر نرسه ایدگز، صوگره سزنی ترگزوب جانلی قیلدی، صوگره طاغیده اولترور صوگره

طاغنده ترگزور صوگره جناب‌الله حضورینه قایتورسز (هُوَ الَّذِی خَلَقَ لَکُمْ مَا فِی الاَرْضِ جَمِیعًا ثُمَّ اسْتَوَی اِلَی السَّمَاءِ فَسَوّیهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیمٌ) جناب‌الله: جیولغان بارچه نه‌رسه‌لرنی سزنڭ فائده‌لنوڭز اوچون یاراندی، صوگره‌بونلاری یعنی کوك بوزینه‌تابااراده‌سن‌توجه‌لندروب کوکلرنی جیدی‌ایتوب تیگزله‌ب قویدی، الله‌هر بر نرسه‌نی بلگوچیدر.

قاراگز جماعت الله تعالی بزگه بتون جیر اچنده بولغان نرسه‌لرنی سزنڭ اوچون یاراتدم دی، بز بو نرسه‌لردن نیندی فائده کوره‌مز؟ یاوروپا وآمریقاده: جیرده بولغان جمیع نرسه‌لرده وبا خصوص معدن اوچاقلرندن فائده‌لنه بلو اوچون نی‌قدر علم‌اشیا، علم کیمیا وغیرتورلی علملکلر اوقولا وبونڭ اوچون خصوصی زور مدرسه‌لر ودار الفنونلر صالونا، بزنی اوچون آلار شیکللی فائده‌لنه بلمیمز! نی اوچون بز الله تعالی حضرتلرینڭ اوشبو سوزن طڭلامیبز؟ قایده بزده بوعلملکلرنی اوگره‌ته تورغان مدرسه‌لر؟ مونه‌بولارنی بخشیغنه‌اویلاغان کشی‌قچقروب یغلارلقدر. اوقوکیره‌ك، مکتب کیره‌ك الله‌موفق ایلسون (وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِکَةِ اِنِّی جَاعِلٌ فِی الاَرْضِ خَلِیفَةً) یا محمد! ربڭ فرشته‌لرگه: مین جیر یوزنده بر خلیفه (یعنی آدم علیه‌السلامنی) یاراتاچاغم دیب ایتکان‌وقتده (قَالُوا اَتَجْعَلُ فِیهَا مَنْ یُفْسِدُ فِیهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ) فرشته‌لر ایتدیلر: جیرده بوزقلق قیلا تورغان وقان توگه تورغان خلیفه‌نی یاراتاچاقسن‌مو، حالبوکه بز سینی ماقتاو ایله تسبیح ایتوب وسینی هر بر کیمچیلکلردن پاکله‌ب تورابز (قَالَ اِنِّی اَعْلَمُ مَالاَ تَعْلَمُونَ) فرشته‌لرنڭ شول سوزلرینه جوابنده جناب الله: سز بلمه‌گان نرسه‌لرنی مین غایت بلوچیمن دیدی (وَعَلَّمَ آدَمَ الاَسْمَاءَ کُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَی الْمَلٰئِکَةِ فَقَالَ اَنْبِئُونِی بِاَسْمَاءِ هٰؤُلاَءِ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِینَ) جناب‌الله آدم

علیه‌السلامگه هر بر نرسه‌نڭ اسملرن بلدردی صوڭره شول نرسه‌لرنی فرشته‌لرگه تقدیم ایتوب: ای فرشته‌لرم اگر سز سوزلرگزده راست ایتوچیلردن بولسه‌گز بو نرسه‌لرنڭ اسملرن آتاب ایتوب بیروگز دیدی.

الله‌تعالی هر نرسه‌دن الگاری آدم علیه‌السلامگه هر تورلی نرسه‌لرنڭ اسملرن اوگرتکان، بوندن بر اون جل الك بزنڭ تاتار تورکاری آراسنده اصول جدیده مکتبلری آچلغاچ اول مکتبلرده بالالرغه آربا، چانا وغیر تورلی نرسه اسملرنگه اوقوطالر دیب نزاع چغاروچیلر وطاوش کوتاروچیلر بیك کوب بولغان ایدی. مونه بو آیتدن ایسه اول ره‌وشده أیڭ اوّل نرسه اسملرن بلدرونڭ بیك یخشی وکورکام اش بولدیغی آڭلاشیلادر.

(قالوا سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم) فرشته‌لر: یارب! بزده علملك یوق مگر سین بلدرساڭگنه بز سڭا تسبیح ایته‌مز، سین اوزڭ بلوچی‌سن، سین حکمتلی‌سن دیدیلر. (قال یا ادم انبئهم باسمائهم فلما انباهم باسمائهم قال الم اقل لكم انى اعلم غيب السموات والارض واعلم ما تبدون وما كنتم تكتمون) جناب‌الله: ای آدم! شول نرسه‌لرنڭ اسملرن آتاب فرشته‌لرگه خبر بیرألی دیوگه آدم همه اسملرنی ایتوب بیرگاچ الله تعالی فرشته‌لرگه: ای فرشته‌لرم سزگه مین: — کوکلرد ویرده بولغان یاشرن نرسه‌لرنی بله‌من همده سزنڭ آشکاره اشله‌گه‌ن اشلرگزنی ویاشرن اشلرگزنی بله‌من دیب ایتمادممه؟ دیدی (واذ قلنا للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس ابى واستكبر وكان من الكافرين) آدمگه سجده قیلوگز دیب فرشته‌لرگه ایتکانمز زمانده فرشته‌لر همه‌سی بردن سجده قیلدیلر تیك ایلیس‌گنه چیگنوب هم تکبرلنوب سجده ایتماینچه کافرلر گروهندن بولدی.

بو اورنده‌غی سجده‌دن مراد سجدهٔ عبادت توگل بلکه سجدهٔ تحیه‌در یعنی سلاملشو سجده‌سیدر. عبادت نیتی‌ایله سجده قیلو یالگز الله‌تعالی حضرتینڭ اوزینه‌گنه محصوصدر. (وقلنا یا ادم اسكن انت وزوجك الجنة

وكلا منها رغداً حيث شيئتما ولا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظالمين)
بز آدمگه اوزکن وهم خاتونکن جنتکه کرکز، آنده ئه نگز چه آشاکز فقط مونه
بو آغاچقه یقین ده بارماکز آندان آشاماکز والا ظالملردن بولورسز دیدك.

بو جنت نیندی جنت ایدی، قیامت کوننده بولاچاق اوجماخمی
ایدی، ئه لله جیر یوزنده گی بر گوزل باغچه‌می ایدی. اوشانداق بو
آغاچ نرسه آغاجی ایدی. بو حقده تورلی تفسیرلرده تورلیچه یازلمشدر.
السید محمود الآلوسی حضرتلری روح المعانی اسملی تفسیرنده بو حقده
بیك کوب تورلی قیل وقاللر کیتروب آخرنده فلان جنت یاکه فلان
آغاچ دیب تعیین ایتمه‌و آرتغراق وگوزلدر دیگان. مینمده مسلکم
قرآننی عقل ایله تفسیر قیلو اولمادیغندن قرآن مقدسدن آکلاشلغان
قدرگنه معنی بیروب کفایتلندم (فازلهما الشیطان عنها فاخرجهما مما
کانا فیه وقلنا اهبطوا بعضکم لبعض عدو ولکم فی الارض مستقر ومتاع
الی حین) شیطان آدمنیده وآنك خاتوننده آلداب یولداب جنتدن
تایدروب چغاردی شول وقتده بز آلارغه: سز ایندی بر بریکزگه
دشمان بولوب توبه‌ن جیرگه توشوگز، اجلکزگه قدر شول جیر
یوزنده قرار قیلوب تورورسز وشونده فائده‌لنورسز دیدك. (فتلقی
ادم من ربه کلمات فتاب علیه انه هو التواب الرحیم) آدم ربسندن
بر قدر سوزلر اوگره‌ندیده شونك ایله توبه قیلدی. الله‌ده آنك توبه‌سن
قبول ایتدی. الله غایتده رحیملی وتوبه‌لرنی بیك قبول ایتکوچیدر.

آدمنك ربسندن اوگره‌نوب توبه قیلغان سوزلری: (ربنا ظلمنا
انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین) ایدی، بونك
تفسیری سورهٔ اعرافده بولور. (قلنا اهبطوا منها جمیعا فاما یاتینکم منی
هدی فمن تبع هدای فلا خوف علیهم ولا هم یحزنون) بارچه کزده

جنتدن اینوگز دیدک اگرده سزگه مینم طرفدن هدی یعنی توغری یولغه کوندره تورغان کتاب مقدس کیلسه وبرمن شول هدی ـ کتاب سوزینه اینانوب ایه‌رسه شول کشیگه آخرتده قورقو وکویونو هیچده بولماس. (وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) آیتلریمه اینانماغان وکافر بولغان کشیلر اوت اهلی بولوب دائمی شونده قالاچقلردر.

جناب اللهنك اوتده دائمی مگگو قالاچقلر دیدکی قوط اوچقچ قورقنچلی وعیدلری بیك آچق معنالی سوزلردر، فقط بو قورقنچلی وعیدلرنده تخلف ایتوب یعنی بالکلیه اشله‌می، اوتقه صالمی یاخود صالسه‌ده اوزینك بنده‌لرینه اولچاوسز چیکسز بیك کیك رحمتیله عذابدن قوتقاروی بتون علمای کرام اتفاقی ایله درستدر، چونکه الله اوزرینه واجب ایتولگان هیچبر شیده یوقدر. بو اش خلف الوعید دیب آتالادر. کرم ایه‌سینه کیلشه تورغان غایت کمال صفتاردندر. الله تعالی ایسه جمیع کمال صفتلر ایله صفاتلانغان ارحم الراحمین‌در. درست آنك قهریده قاطی‌در فقط رحمتی قهرندن آلگاری‌در. جیر یوزنك نیندیگنه ملتدن بولسه بولسون هرکم آدم بالالری والله قللریدر.

دلیل: (إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا) تفسیری مریم سوره‌سنده کیلور. (يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ) ای اسرائیل یعنی یعقوب بالالری. سزگه بیرگان نعمتمنی ایسگزده توتوگز، مینم عهدیمه وفا قیلوگز، مینده سزنك عهدگزگه وفا قیلورمن، تیك میندن گنه قورقگز. (وَآمِنُوا بِمَا أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ) سزگه ایندردکم (تورات کتابنی اشاندروب ایندردکم کتابقه (قرآنگه) اینانگز، شوکار ایك اولگی کافر بولماگز، آزغنه آقچه برابرینه مینم آیاتلرمنی

آلماشدروب صاتوب جيبارمه‌گز، تيك ميندنگنه قورقگز - صافلانگز (ولا تلبسوا الحق بالباطل وتكتموا الحق وانتم تعلمون) حق برله باطلنى قاطشدروب وبوطاشدروب بلمسز ياصاماگز وبله طوروب حقلقنى ياشرمه‌گز (واقيموا الصلوة وآتوا الزكوة واركعوا مع الراكعين) توغرى ودرست ايتوب نماز قيلوگز، زكات بيروگز وركوع قيلوچيلر ايله برگه سزده‌ركوع قيلوغز يعنى نمازگزنى ركوع ايله قيلوگز ديمكدر.

اسرائيل: محجمى‌تلدر، تاتارچه‌الله بنده‌سى ديمكدر. ئيل الله‌اسمى بولوب «اسر» بنده معناسنده‌در. بو اسرائيل يعقوب عليه‌السلامنك‌لقب اسمى بولمش ديورلر. اصلده بو آيتلر بنى اسرائيل‌گه خطاب ايدلوب كيلگان بولسه‌لرده حكملرى عامدر. هر ملت: الله‌نك بيرگان نعمتن ايسكه توشروب آنك عهدلرن‌ده وفا قيلوب، آندانغنه قورقوب وآنك ايندرگان كتابلرينه ايناتوب دنيا آقچه‌سينه دين وقرآن اسمندن دين وشريعت صاتماسقه، حق برله باطلنى برگه قاطشدرب بوطاماسقه، بله توروب حقنى ياشرمسكه، جماعت‌ايله برگه نماز اوقورغه ومالـلرندن‌زكات بيرورگه تيوشدر. بزنك تاتار توركارى آراسنده بيگره‌كده دين وشريعت استرزلر اسمندن دين صاتلوب كيله طورغان خرافاتلر بيك كوبدر، نصيب بولسه مين اوزمنك اوشبو تفسيرمده اورنى كيلگانده مذكور خرافاتلرنى تفصيلا بيان ايده‌چكمن ان شاالله. ربنا لا تزغ قلوبنا بعداذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب.

اوشبو اورنده قرآن كريم‌نك اوّلگى پاره‌سينك بر ربعى يعنى دورتدن براولوشى تمام بولدى. بوندن صوكره بوتفسيرنك هركيسه‌گيله شول مقدارده چقوب مجموعسى ١٢١ كيسه‌ك بولاچقدر الله تعالى تمام قيلورغه نصيب ايلسون.

بو كيسه‌كنك اصل نسخه‌سى‌يازلدى نيرژنى يارمينكه‌سنده ١٩١٤نچى يل‌نك آوغست آيده.

محمد كامل المطيعى تحفةاللين.